

I НОТАРІАЛЬНИЙ ПРОЦЕС

Василик Юлія Сергіївна,
аспірант I року навчання
Київського університету права
Національної академії наук України

УДК 347.961.17

СКЛАДАННЯ НОТАРІУСОМ ПРОЕКТУ СІМЕЙНОГО ДОГОВОРУ

Стаття присвячена дослідженню особливостей укладення та нотаріального посвідчення договорів, які врегульовують сімейні правовідносини. Розглядається питання належності сторін та обов'язкових умов, дотримання яких є необхідним при укладенні сімейного договору. Особлива увага присвячена проблемам участі нотаріуса при складанні проекту сімейного договору та його нотаріального посвідчення.

Ключові слова: нотаріус, сімейний договір, посвідчення договорів, подружжя, сім'я.

Постановка проблеми. Сімейне життя є однією із найбільш важливих сфер людського життя, правовому регулюванню якої присвячена особлива увага законодавця. Особливо актуальним на сьогодні є аналіз проявів диспозитивності в сімейному праві, а також доцільності встановлених чинним законодавством меж правової свободи учасників сімейних правовідносин. У даному контексті важливого значення набуває необхідність детальнішої розробки інституту сімейного договору, зокрема у частині допомоги нотаріусу у складанні його проекту та здійснення нотаріального посвідчення.

Стосунки в сім'ї між її членами в силу їх особисто-довірчого характеру відносяться до числа таких, де суттєво обмежується застосування норм права. Вони визначаються насамперед не законом, а моральними правилами. Видаючи відповідні закони, держава прагне по можливості не втручатися в суто особисті відносини громадян, обмежуючись встановленням лише таких обов'язкових правил, які необхідні для зміцнення сім'ї, для здійснення і захисту прав і законних інтересів її членів. Саме тому особливого значення для громадян набуває можливість врегулювати сімейні стосунки на свій розсуд, уклавши відповідний договір. Чинне законодавство надає права учасникам сімейних відносин укладати такі договори як шлюбний договір, договір про сплату аліментів, договір сурогатного материнства, угоду про дітей і про майно, договір подружжя про надання утримання, договір про здійснення батьківських прав тощо.

У зв'язку з цим, метою статті є здійснення аналізу вимог, які ставляться чинним законодавством та науковцями до нотаріуса при складанні та посвідченні останнім тексту сімейного договору, а також формулювання власних пропозицій у досліджуваній сфері.

Виклад основного матеріалу. Дуже часто у осіб, які бажають укласти той чи

інший сімейний договір, виникають труднощі із складанням його тексту, який був би юридично коректним. Це спричиняє ризик виникнення проблемних та спірних ситуацій в процесі виконання умов такого сімейного договору. З метою уникнення такого роду проблем в Україні діє інститут нотаріату. Саме на нотаріуса покладена роль перевірки і контролю дотримання всіх необхідних умов та підстав для укладення того чи іншого сімейного договору, а також перевірки тексту нотаріально посвідчуваного сімейного договору на відповідність чинному законодавству. У зв'язку з цим, поширеними є випадки складання нотаріусом проекту сімейного договору, враховуючи побажання та інтереси обох сторін, із наступним його підписанням та здійсненням нотаріального посвідчення.

До сімейних договорів, окрім найпоширенішого шлюбного договору (гл. 10 СК України), належать: договори подружжя щодо умов та порядку надання утримання одне одному (ст. 78 СК України) або припинення права на утримання (ст. 89 СК України), договір батьків щодо здійснення батьківських прав та виконання обов'язків тим з них, хто проживає окремо від дитини (ч. 4 ст. 157 СК України), визначення місця проживання дитини у разі розірвання шлюбу, порядку участі у забезпеченні умов життя дитини того з батьків, хто буде проживати окремо (ч. 1 ст. 109 СК України), договір матері та батька про сплату аліментів на дитину (ст. 189 СК України), та про припинення права дитини на аліменти у зв'язку з набуттям права власності на нерухоме майно (ст. 190 СК України), договір дружини та чоловіка про визначення порядку користування нерухомим майном (ст. 66 СК України) та про поділ нерухомого майна (ст. 68 СК України) тощо.

Для договорів у сімейному праві установлені спеціальні вимоги до суб'єктного скла-

ду та форми (письмова нотаріальна форма). Разом з тим, більшість питань у сфері укладення сімейних договорів вирішуються за допомогою загальних положень Цивільного кодексу України [1]. Таким чином, для того, щоб текст сімейного договору відповідав чинному законодавству, нотаріусу при складанні його проекту та посвідченні необхідно враховувати низку загальних (для усіх договорів) та специфічних (щодо конкретного виду сімейного договору) законодавчих вимог.

Основні вимоги щодо чинності правочинів встановлюються цивільним законодавством [2, с. 156]. Зокрема, для чинності сімейних договорів необхідно, щоб волевиявлення учасників було вільним і відповідало їх внутрішній волі; договір повинен бути спрямованим на реальне настання правових наслідків, які ним обумовлені; особа, яка укладає договір, повинна мати необхідний обсяг цивільної право- та дієздатності; договір має укладатися у формі, встановленій законом. Водночас, сімейно-правові договори не можуть суперечити вимогам закону та моральним засадам суспільства (ст. 9 СК України); договір, що вчиняється батьками (усиновлювачами), не може суперечити правам та інтересам їхніх малолітніх, неповнолітніх чи непрацездатних дітей (ч.ч. 2–6 ст. 203 ЦК України), тощо.

Конструкція сімейного договору складається з наступних елементів: суб'єктивний склад договору, його умови (предмет, строк), права та обов'язки сторін, форма договору [3, с. 139].

При укладенні сімейного договору насамперед важливо встановити осіб, які можуть бути його сторонами. Перш за все, слід пам'ятати, що укласти певний сімейний договір може лише фізична особа, яка володіє необхідним, законодавчо передбаченим правовим статусом. Із урахуванням того, що договірне регулювання по суті являє собою саморегулювання учасниками відносин власної поведінки, можна зробити висновок про те, що суб'єктами (сторонами) договірного регулювання сімейних правовідносин можуть бути виключно суб'єкти сімейних правовідносин. Для учасників сімейних правовідносин характерним є те, що вони виступають у них не просто як громадяни, а у певному соціальному статусі – чоловіка, дружини, дитини, батька, брата, сестри, дідуся, бабусі, усиновителя, опікуна тощо. Саме тому правове регулювання сімейних договірних правовідносин залежить від сімейно-правового статусу особи, а для укладення певного сімейного договору сторони повинні бути наділені відповідним сімейно-правовим статусом. Наприклад, шлюбний договір може бути укладений виключно особами, які подали заяву про реєстрацію шлюбу, або подружжям; договір про визначення місця проживання дитини – її батьками тощо.

В цей же час, нотаріусам слід звертати увагу на те, що СК закріплено право на укладення членами сім'ї як договорів, передбачених законодавством, так і тих, які прямо не передбачені законодавством, проте не суперечать йому.

Вірне визначення нотаріусом наявності право- та дієздатності осіб на укладення того чи іншого договору в майбутньому попередить можливість визнання його недійсним. При цьому, хибно видається думка, висловлена Пономаренко О.М. про те, що стороною договору про сплату аліментів на дитину являється дитина. Так, відповідно до ст. 189 СК України, договір про сплату аліментів на дитину укладається між батьками такої дитини. А за ст. 179 СК України, аліменти, одержані на дитину, є власністю того з батьків, на ім'я кого вони виплачуються, і мають використовуватися за цільовим призначенням. При цьому неповнолітня дитина має право брати участь у розпорядженні аліментами, які одержані для її утримання. Отже, дитина не є стороною договору про сплату аліментів, а являється третьою особою згідно такого договору, оскільки отримані кошти повинні витратитися саме на утримання дитини [4].

Таким чином, сторонами сімейного договору є фізичні особи, чії суб'єктивні права реалізуються в процесі його укладення і виконання. Проте у багатьох випадках договірне регулювання стосується інтересів третіх осіб, які не беруть участі в укладенні договору та визначенні його умов. Це посилює важливість прискіпливого ставлення нотаріуса при формулюванні проекту даного виду договорів.

Слушно є думка про те, що сімейний договір може бути укладений між фізичними особами, які наділені визначеним об'ємом правосуб'єктності і необхідним сімейно-правовим статусом [4].

Істотними умовами сімейного договору можна вважати предмет, строк та інші, які необхідні для договорів даного виду.

Широкі границі диспозитивності у сімейному праві дозволяють нотаріусу при складанні проекту сімейного договору максимально враховувати інтереси та побажання сторін. Разом з цим, слід пам'ятати про недопустимість погіршення умовами договору становища його учасників чи інших осіб в частині прав та гарантій, передбачених законодавством про шлюб та сім'ю. Договірна свобода обмежується лише суттєвими для регулювання майнових правовідносин подружжя рамками (такими як встановлений законодавством розмір аліментів на дітей, не включення у шлюбний договір положень, які ставлять одного із подружжя у надзвичайно невідгідне матеріальне становище тощо), а також пріоритетами охорони та захисту прав дитини, охорони материнства та батьківства.

Шлюбно-сімейне законодавство закріплює низку інших особливостей, яких слід дотримуватися нотаріусу при складанні проекту сімейного договору. Втручання у сімейні відносини потребує високого ступеня відповідальності та безумовного дотримання морально-етичних принципів. В першу чергу це особистий, безвідплатний характер договору (за винятком договору сурогатного материнства).

Сімейний кодекс, як уже було зазначено, надає досить значну свободу для включення в сімейний договір тих чи інших умов. Договір може бути коротким і вміщатися на одному аркуші паперу, а може займати і десятки сторінок. Обидва варіанти можуть бути прийнятними в різних випадках, все залежить від того, які особи та з якою метою укладають сімейний договір. В обох випадках є певний набір загальних правил, яких слід дотримуватися при складанні сімейного договору.

Змістом окремих видів сімейних договорів є лише майнові права та обов'язки (шлюбний, аліментний договір). Так, наприклад, предметом шлюбного договору є лише майнові відносини між подружжям. В окремих випадках шлюбний договір може містити умови майнового та немайнового характеру (наприклад, договір щодо здійснення батьківських прав та виконання обов'язків тим з них, хто проживає окремо від дитини – ч. 4 ст. 157 СК України). Але такий шлюбний договір може бути посвідчений з урахуванням ч. 2 ст. 628 ЦК, де регламентовано такий вид договору як змішаний, тобто коли до відносин сторін застосовуються у відповідних частинах положення актів цивільного законодавства про договори, елементи яких містяться у змішаному договорі. Про що писали такі вчені як Фурса С. Я., Фурса Є. І [8], Нікітюк О. М. [9].

Сімейний договір може укладатися як безстроково, так і на певний строк, залежно від виду того чи іншого договору. Строки сімейних договорів самостійно визначаються учасниками договірних правовідносин. Так, у договорі про сплату аліментів на дитину батьки визначають строки їх виплати (ст. 189 СК України), у шлюбному договорі може бути встановлено загальний строк його дії, а також строки тривалості окремих прав та обов'язків, може бути встановлена чинність договору або окремих його умов і після припинення шлюбу (ст. 96 СК України).

Договором, який в цілому укладається безстроково, можуть бути встановлені строки існування тих чи інших прав чи обов'язків, враховуючи їх специфіку. Так, наприклад, речові права являються безстроковими. Тому сторони у шлюбному договорі чи у договорі про поділ майна визначають, що право на ту чи іншу річ буде належати одному із подружжя безстроково. Проте договором можна встановити, що право власності на ту чи іншу річ належатиме одному із по-

дружжя, проте після спливу визначеного періоду часу (чи настанні певних умов) дана річ перейде у спільну сумісну власність подружжя чи у власність іншого із подружжя. По відношенню ж до зобов'язальних прав, то встановлення строків їх існування нічим не обмежене. Наприклад, можна встановити, що несення сімейних видатків здійснюється кожним із подружжя по чергово протягом визначеного періоду часу [5].

Для того, щоб визначити, які умови потрібно включити у сімейний договір, потрібно звернути увагу на те, з якою метою він укладається. Така мета багато в чому залежить від того, на якій стадії шлюбних відносин укладається договір.

Нотаріус повинен розмежовувати власні інтереси та інтереси осіб, які звернулися до нього, керуючись тим, щоб саме інтереси останніх були якнайкраще забезпечені.

Водночас варто зазначити, що основним критерієм повинна бути об'єктивність. Нотаріус не може вчиняти нотаріальні дії на своє ім'я та від свого імені, на ім'я та від імені свого чоловіка чи своєї дружини, його (її) та своїх родичів (батьків, дітей, онуків, діда, баби, братів, сестер), а також на ім'я та від імені працівників нотаріальної контори, працівників, які знаходяться у трудових стосунках із нотаріусом.

Що стосується етичних аспектів поведінки нотаріуса конкретно при спілкуванні із особами, які до нього звернулися з метою складання та посвідчення сімейного договору, то можна визначити наступні законодавчі вимоги.

По-перше, нотаріус зобов'язаний поважати права осіб, за дорученням яких вчиняється нотаріальна дія, знайомитися з усіма необхідними документами, поданими для її вчинення.

З метою надання кваліфікованих та якісних послуг членам сім'ї, які звернулися за посвідченням сімейного договору, нотаріус повинен ґрунтовно володіти знаннями у даній сфері, знати специфіку укладення відповідних договорів та вимоги чинного законодавства. Для цього нотаріус зобов'язаний постійно підвищувати рівень своєї компетентності. Нотаріус повинен усвідомлювати межі своїх знань із предмета, не перебільшувати значущості власних послуг для осіб.

Нотаріус зобов'язаний діяти сумлінно і чесно як неупереджений радник. Він має утримуватися від втручання особисте життя осіб, які звернулися до нього, а також не надавати порад, що виходять за межі його професії та не пов'язані з характером їхнього звернення [6, с. 15].

Безумовно, укладення сімейного договору є важливим рішенням у житті кожної особи. Тому логічним є бажання осіб отримати консультації з питань вчинення відповідних нотаріальних дій у іншого нотаріуса чи в іншої компетентної особи. Це жодним чином

не може відобразитися на ставленні нотаріуса до своїх клієнтів у подальшому та не повинне слугувати причиною для відмови у нотаріальному посвідченні сімейного договору.

Проте у випадку будь-яких обставин чи умов, які можуть загрожувати якості його послуг, нотаріус зобов'язаний утримуватися від виконання своїх обов'язків.

Для вдалого формулювання умов сімейного договору та виявлення при цьому усіх обставин справи і побажань сторін необхідним є встановлення психологічного контакту клієнта із нотаріусом. Нотаріус, як особа яка надає послуги на професійній основі, зобов'язаний встановити довірливі відносини зі своїми клієнтами, проявляти терпіння, ввічливість та тактовність у відносинах з ними, з ким він взаємодіє в межах професійного та особистого кола спілкування, не допускаючи вияву неповаги до людей та до їх законних інтересів, а також дотримуватися культури мови, поведінки, зовнішнього вигляду.

Слід пам'ятати, що сімейний договір повинен відповідати саме інтересам сторін у рівній мірі. При укладенні сімейного договору мають значення саме законні інтереси членів сім'ї, які звернулися до нотаріуса. Єдине можливе обмеження – вимоги законодавства. Тому в жодному разі нотаріус не повинен піддаватися тиску третіх осіб, впливу політичної кон'юнктури тощо при посвідченні сімейного договору.

Нотаріус повинен з повагою ставитися до моральних цінностей і особистих переконань осіб, які до нього звертаються, та намагатися знайти персональний підхід до кожного клієнта.

Для того, щоб укладений та посвідчений сімейний договір не став у подальшому предметом судового спору, нотаріус повинен також провести якісну роз'яснювальну роботу. Він зобов'язаний надати особам, які до нього звернулися, пояснення, необхідні для правильного розуміння та оцінки вчинюваної ними нотаріальної дії. Необхідно інформувати клієнтів про природу дій, що вчинятимуться, про можливі правові наслідки, а також про особливості, властиві вчинюваної нотаріальної дії, а також про обсяг дій, проведення яких є необхідним.

У спілкуванні з особами, які до нього звертаються, нотаріус зобов'язаний сприяти їм у здійсненні прав та захисті законних інтересів, роз'яснювати права та обов'язки, попереджувати про наслідки вчинюваних нотаріальних дій для того, щоб юридична необізнаність не могла бути використана їм на шкоду.

Обов'язки перед клієнтом – є найсуттєвішими обов'язками нотаріуса. Завданням нотаріуса є допомога особам відповідно до чинного законодавства та їх дійсних намірів, вчинити на їх прохання ту чи іншу нотаріальну дію.

Значення професійної етики нотаріуса полягає передусім в особливому довірчому

характері стосунків між нотаріусом та особами, які звернулися до нього за правовою допомогою. Саме тому нотаріус повинен уникати ситуацій, пов'язаних із конфліктом інтересів, а також спокуси використати будь-яким чином інформацію про особисте життя осіб, яка стала йому відома.

З метою уникнення непорозуміння потрібно також відразу інформувати клієнтів про розмір тарифу (плати) за вчинення нотаріальної дії – посвідчення відповідного виду договору.

Таким чином, для посвідчення нотаріусом сімейних договорів необхідними є як досконале знання чинного законодавства, так і його незацікавленість та чесність при виконанні своїх обов'язків. Саме нотаріусу особи повіряють свої таємниці та від нього чекають зваженої та обгрунтованої юридичної поради. Як слушно зазначив російський науковець Ярков В.В., в цьому плані нотаріус, який бесідує наодинці зі своїми клієнтами з приводу їх приватних справ, схожий на священика, який сповідує віруючого [7, с. 352].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Пунько Т.Н. Договорное регулирование брачно-семейных отношений / Т.Н. Пунько // Материалы Междунар. науч. – практ. конф., посвященной 90-летию профессора В.Ф. Чигира (Минск, 4–5 ноября 2014 г.) / редкол.: И.Н. Колядко (гл. ред.) [и др.]. – Минск: Право и экономика, 2014. – С. 190–191.
2. Ахмач Г.М. Вплив цивільного права на регулювання договірних правовідносин членів сім'ї / Г.М. Ахмач // Актуальні проблеми держави і права: збірник наукових праць. – 2009. – Вип. 51. – С. 151–157.
3. Дутко А.О. Договір як регулятор сімейних відносин: особливості конструкції / А.О. Дутко // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2013. – Вип. 3. – С. 135–142.
4. Пономаренко О.М. Субъекты договорного регулирования семейных отношений / О.М. Пономаренко // Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди. – 2015. – Вип. 23. – С. 87–93.
5. Гонгало Б.М., Крашенинников П.В. Содержание брачного договора // Семейное и жилищное право. – 2005. – № 4. – С. 26–27.
6. Черниш В.М. Питання деонтології в нотаріальній діяльності / В.М. Черниш // Юридична Україна. – 2014. – № 1. – С. 14–19.
7. Ярков В.В. Нотариальное право России. – М.: ВолтерсКлувер, 2003. – 408 с.
8. Фурса С.Я., Фурса Є.І. Сімейне право: Нотаріат Адвокатура Суд. – К.: Видавець Фурса С.Я., 2005. – С.
9. Нікітюк О.М. Охорона і захист права спільної сумісної власності подружжя в цивільно-правовій процесі // автореф. канд. юрид. наук (12.00.03). – К., 2017. – с. 18.

Василик Юлия Сергеевна
СОСТАВЛЕНИЕ НОТАРИУСОМ ПРОЕКТА СЕМЕЙНОГО ДОГОВОРА

Статья посвящена исследованию особенностей заключения и нотариального удостоверения договоров, регулирующих семейные правоотношения. Рассматривается вопрос надежности сторон и обязательных условий, соблюдение которых необходимо при заключении семейного договора. Особое внимание уделено проблемам участия нотариуса при составлении проекта семейного договора и его нотариального удостоверения.

Ключевые слова: нотариус, семейный договор, удостоверение договоров, супруги, семья.

Vasilik Julia
DRAFTING BY NOTARY PROJECT OF FAMILY AGREEMENT

The subject of the article is to investigate the features making and notarization of agreements that regulate family relationship. Analyzed the question of identity of the parties and the mandatory conditions, which are binding a family contract. Special attention is devoted to the problems of the notary participation in the drafting family contract and notarization.

Keywords: notary, marital contract, license agreements, marriage, family.

Кузнець Олександр Миколайович,
кандидат юридичних наук, адвокат

УДК 347.9

ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВЧИНЕННЯ ВИКОНАВЧОГО НАПISУ НА КРЕДИТНОМУ ДОГОВОРІ

Стаття присвячена окремим проблемам вчинення виконавчого напису нотаріусом на кредитному договорі. Узагальнено наукові підходи та судову практику щодо підстав вчинення виконавчого напису нотаріусом на кредитному договорі. Проведено аналіз чинного законодавства України та законодавства Української РСР стосовно правової регламентації випадків та умов вчинення виконавчих написів нотаріусом. Зазначається про необхідність дотримання вимог Цивільного кодексу України щодо визначення випадків вчинення виконавчого напису нотаріусом виключно законом, а не підзаконним нормативним актом. Доведено, що постанова уряду, в силу того, що вона є підзаконним нормативним актом, не може встановлювати випадки вчинення виконавчих написів.

Ключові слова: борговий документ, безспірний порядок, виконавчий напис; кредитний договір; визнання виконавчого напису таким, що не підлягає виконанню.

Сьогодні все більшого поширення набуває застосування такого засобу позасудового захисту цивільних прав юридичних та фізичних осіб як вчинення виконавчого напису нотаріусом.

Правову природу виконавчого напису неодноразово досліджували вітчизняні вчені: Фурса С.Я., Фурса Є.І., Радзівська П.К., Комаров В.В., Єрух А.М., Безсмертна Н.В. та ін. Предметом їх досліджень були, зокрема, поняття «виконавчого напису», форма, загальні умови його вчинення нотаріусом, вчинення виконавчих написів на окремих документах, що підтверджують безспірну заборгованість.

Проте, проблеми вчинення виконавчого напису на кредитних договорах не були предметом належного правового аналізу. Хоча, як показує практика, вони мають місце і потребують якнайшвидшого їх правового врегулювання з метою недопущення порушення прав та інтересів учасників цивільних правовідносин.

Аналіз судової практики свідчить, що у переважній більшості випадків, при оспорюванні виконавчих написів, позивачі звертаються з позовом про визнання їх такими, що не підлягають виконанню з тих підстав, що суми, на які вчинено виконавчий напис не є безспірними, стягувач не надав нотаріусу усі документи, які підтверджують заборгованість, пропущений строк вчинення виконавчого напису тощо.

А взагалі чи має право нотаріус вчиняти виконавчий напис на кредитному договорі за чинного правового регулювання?

Наведемо такий приклад. У 2009 році особа уклала кредитний договір з банківською установою, за яким вона зобов'язувалася повернути кредит у строк, визначений договором. У подальшому сторони за взаємною згодою додатковими угодами неодноразово продовжували термін повернення кредиту. У 2016 році банк звернувся до особи з вимогою дострокового погашення тіла